

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.34>

ПРАВО НА ОБ'ЄДНАННЯ В ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Гутник В.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
професор юридичного факультету
Вільнюського університету
ORCID: 0000-0003-1401-4393
e-mail: vitalii.gutnyk@lnu.edu.ua*

Гутник В.В. Право на об'єднання в професійні спілки у міжнародному праві.

У статті досліджується право на об'єднання в професійні спілки у міжнародному праві. Акцентується увага, що право на об'єднання в професійні спілки є унікальним правом людини, яке прямо передбачене в головних міжнародно-правових актах з захисту прав людини, зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Європейській конвенції з прав людини 1950 року. Підкреслюється особлива правова природа цього права, яке водночас належить як до групи громадянських і політичних прав, так і до соціально-економічних. Крім того, право на об'єднання у профспілки походить водночас з права на свободу об'єднань та права на працю.

Звернено увагу, що право на об'єднання в профспілки включає право працівників без дискримінації чи попереднього дозволу створювати профспілки та вступати до них за власним вибором; держави повинні забезпечити вільне функціонування профспілок. Право створювати профспілки та вступати до них також вимагає, щоб члени профспілки були захищені від будь-якої дискримінації, переслідувань, залякування або репресії.

Окрема увага приділена практиці Європейського суду з прав людини щодо захисту права на об'єднання в професійні спілки. Підкреслюється, що Європейський суд з прав людини розглядає свободу профспілок як важливий елемент соціального діалогу між працівниками та роботодавцями, а отже, важливим інструментом у досягненні соціальної справедливості та злагоди. Робиться висновок, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини, профспілки не мають спеціального правового статусу, відмінного від інших об'єднань. Водночас Європейський суд з прав людини наголошує, що Європейська конвенція з прав людини вимагає, щоб за національним законодавством профспілки мали можливість, за умов, що не суперечать статті 11 Конвенції, боротися за захист інтересів своїх членів.

Ключові слова: право на об'єднання, об'єднання, свобода асоціацій, профспілка, профспілкові права, міжнародно-правові акти, Міжнародна організація праці.

Gutnyk V.V. The right to join trade unions in international law.

The article examines the right to join trade unions in international law. It is emphasized that the right to join trade unions is a unique human right, which is directly provided for in the main international legal acts for the protection of human rights, in particular, in the Universal Declaration of Human Rights of 1948, the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966, the European Convention on Human Rights of 1950. The special legal nature of this right is emphasized, which at the same time belongs to the group of civil and political rights, as well as socio-economic rights. In addition, the right to organize in a trade union derives simultaneously from the right to freedom of association and the right to work.

Attention is drawn to the fact that the right to join trade unions includes the right of workers without discrimination or prior permission to form and join trade unions of their own choice; trade unions should be allowed to operate freely, without undue restrictions on their functioning. The right to form and join trade unions also requires that trade unionists be protected from any form of discrimination, harassment, intimidation or repression.

Special attention is paid to the case-law of the European Court of Human Rights regarding the protection of the right to join trade unions. It is emphasized that the European Court of Human Rights considers freedom of trade unions as an important element of social dialogue between employees and employers, and therefore an important tool in achieving social justice and harmony. It is concluded that according to the practice of the European Court of Human Rights, trade unions do not have a special legal status different from other associations. At the same time, the European Court of Human Rights emphasizes that the European Convention on Human Rights requires that, under national law, trade unions have the opportunity, under conditions not inconsistent with Article 11 of the Convention, to fight for the protection of the interests of their members.

Key words: right to association, association, freedom of association, trade union, trade union rights, international legal acts, International Labor Organization.

Постановка проблеми. З усіх прав та свобод людини, які передбачені у міжнародно-правових актах з прав людини мабуть одним з найважливіших для людського щастя є право на працю та на вільний вибір виду роботи, який кожній людині подобається і яку вона вміє виконувати найкраще. І це не дивно, адже робочий час складає значну частину активного часу людини. Як підкреслював Д.К. Фішер, «у жодній мові просто немає слів, які б висловили важливість для чоловіків і жінок працевлаштуватися на відповідну роботу, а будь-яка людина, яка живе в неробстві, має найгірший вид нещастя, незалежно від того, скільки грошей у неї є, порівняно з будь-якою людиною, яка знайшла роботу, що йому подобається і може добре виконуватися» [1, с. 125].

Право на об'єднання в професійні спілки є важливим правом працівників, яке серед іншого включає право працівників без дискримінації чи попереднього дозволу створювати профспілки та вступати до них за власним вибором. Профспілки виконують правозахисну та представницьку функції, які складають основу їх діяльності. Відтак, профспілкові об'єднання є надзвичайно важливою та соціально цінною частиною сучасної системи прав людини та дієвої демократії [2, с. 44]. Профспілки повинні функціонувати автономно і живити прямих дій у гарантуванні інтересів працівників, зокрема й шляхом реалізації права на страйк. Як підкреслюється у міжнародно-правовій доктрині, профспілки сприяють демократії «як на робочому місці, так і в суспільстві в цілому» [3, с. 138]. Право на участь у профспілках реалізується у сфері, де поєднуються трудові та соціально-економічні права та інтереси працівників [4, с. 71].

Право на об'єднання в професійні спілки закріплене в низці міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини, у яких підкреслений консенсус міжнародного співтовариства щодо непорушності цього права з будь-яких прихованих мотивів, включаючи економічний розвиток [3, с. 138].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовий статус профспілок та право на об'єднання в професійні спілки у міжнародному праві були предметом досліджень низки науковців, серед яких варто назвати праці М. Буделі, Ю.В. Кириченка, П.Д. Пилипенка, А.М. Слюсара, Т.П. Шевчука, Д.К. Фішера та багатьох інших.

Метою цієї статті є дослідження особливостей права на об'єднання в професійні спілки у міжнародному праві

Виклад основного матеріалу. Право на свободу об'єднання у професійні спілки передбачено у нормах міжнародного права як на універсальному (глобальному), так і регіональному рівнях.

Розвиток право на об'єднання у професійні спілки на універсальному рівні відбувався по двох напрямках: з одного боку, -- в контексті розвитку права людини на свободу мирних зборів та асоціацій, а з іншого боку – як гарантія захисту прав працівників.

Якщо вести мову про право на об'єднання у профспілки, то безумовно воно пов'язане з правом людини на свободу мирних зборів та асоціацій. Зокрема, за п.1 ст. 20 Загальної декларації прав людини 1948 року, кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій. Право на свободу об'єднань виконує фундаментальну роль у формуванні основоположних демократичних засад і активно культивується доктриною як національного, так і міжнародного права [2, с. 40].

З іншого боку, право на об'єднання у профспілки є похідним від права на працю, яке передбачене у п.1 ст. 23 Загальної декларації прав людини. На додаток до цього, п.4 ст.23 Загальної декларації прав людини прямо передбачає, що кожен вправі «створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів» [5]. Отже, уже у самій Загальній декларації прав людини, уже прямо передбачено право на об'єднання у профспілки, що підкреслює виключну важливість гарантування цього права для захисту власних професійних інтересів.

Досліджуване право також передбачене також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року, який у п. 1 ст. 22 нормативно закріплює право на «на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів». Більше того, згідно п. 2 ст. 22 Пакту, користування цим правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, що передбачаються законом та є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб [6].

Право на об'єднання у профспілки передбачене і у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, який у пп. «а» п. 1 ст. 8 передбачає зобов'язання держав забезпечити: «право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших» [7].

Отже, право на об'єднання у профспілки передбачене як Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, так і Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права, відтак, досліджуване право належить до обох груп прав людини: з одного боку до громадянських та політичних, а з іншого – соціально-економічних.

Право на об'єднання у профспілки до цього часу не тільки не втрачає своєї актуальності, а й продовжує бути у полі зору Комітету з прав людини та Комітету з економічних, соціальних і культурних прав, які є контрольними органами за дотриманням Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року.

Зокрема, у 2019 році, з нагоди 100-річчя Міжнародної організації праці, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав і Комітет з прав людини опублікували Спільну заяву про основні принципи свободи об'єднань, спільні для обох Пактів, зокрема щодо права на об'єднання в профспілки. Серед іншого відзначено прогрес, досягнутий державами щодо гарантування свободи асоціацій у трудових відносинах. У той же час обидва комітети відзначили проблеми, з якими стикаються в ефективному захисті цієї фундаментальної свободи, включаючи необґрунтовані обмеження права створювати профспілки та вступати до них, права профспілок на вільне функціонування та права на страйк [8]. Також комітетами підкреслено, що право створювати профспілки та вступати до них вимагає, щоб профспілкові діячі були захищені від будь-якої дискримінації, переслідувань, залякування або репресії. Право створювати профспілки та вступати до них також передбачає, що профспілкам має бути дозволено діяти вільно, без надмірних обмежень щодо їх функціонування [8].

Серед міжнародних організацій, мабуть найбільший внесок у розвиток права на об'єднання у профспілки здійснила Міжнародна організація праці (МОП). Цікаво, що уже з моменту створення МОП, це питання було у центрі уваги цієї організації, й уже у преамбулі Статуту МОП підкреслюється, що право на свободу об'єднань є необхідним чинником для недопущення умов праці, що тягнуть за собою несправедливість [9].

Право на об'єднань у профспілки значною мірою було розвинуто у конвенціях МОП, з поміж яких особливої уваги заслуговує Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію № 87. Згадана Конвенція передбачає право працівників створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з єдиною умовою підлягати їх статутам (ст. 2); обов'язок органів держави утримуватися від будь-якого втручання, здатного обмежити це право чи перешкодити його законному здійсненню (ст. 3); недопустимість розпуску або тимчасової заборони організації працівників в адміністративному порядку (ст. 4) [10].

Якщо вести мову про право на об'єднання у профспілки на регіональному (європейському) міжнародно-правовому рівні, то варто погодитися з думкою, що найважливішим актом, що нор-

мативно закріплює це право є Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [11, с. 483], яка у п. 1 ст. 11 передбачає «право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів». Здійснення таких прав не підлягає обмеженням, окрім тих, «які встановлені законом та є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (п. 2 ст. 11 Конвенції) [12].

У науковій доктрині підкреслюється, що «право створювати профспілки та вступати в них» лише перефразовує основну суть свободи об'єднання. Це базове ядро стосується виключно індивідуального виміру права на організацію». Відтак, положення ст. 11 Європейської конвенції з прав людини стосується лише осіб, які створюють або вступають до профспілки, і не стосується функціонування самих профспілок [13, с. 186].

Варто звернути увагу, що ЄСПЛ розглядає свободу профспілок як важливий елемент соціального діалогу між працівниками та роботодавцями, а отже, важливим інструментом у досягненні соціальної справедливості та злагоди [14, п. 134]. ЄСПЛ підкреслює, що ст. 11 Конвенції передбачає свободу профспілок як особливий аспект свободи об'єднання і що, хоча основною метою цієї статті є захист особи від свавільного втручання органів державної влади у здійснення права, які він захищає, на додаток можуть існувати позитивні зобов'язання держави щодо забезпечення ефективного використання таких прав. Серед іншого, ст. 11 Конвенції надає членам профспілки право на те, щоб їхня профспілка була почута з метою захисту своїх інтересів, але не гарантує їм жодного особливого ставлення з боку держави. Конвенція вимагає, щоб згідно з національним законодавством профспілки мали можливість, за умов, що не суперечать статті 11, боротися за захист інтересів своїх членів [14, п. 134, 15, п. 38-39, 16, п. 39-40].

Висновки. Право на об'єднання в професійні спілки є унікальним правом людини, яке прямо передбачене в головних міжнародно-правових актах з захисту прав людини, зокрема, в Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Європейській конвенції з прав людини 1950 року. Згадане право з одного боку належить до групи до громадянських та політичних прав, а з іншого – до соціально-економічних.

Право на об'єднання в професійні спілки включає право працівників без дискримінації чи попереднього дозволу створювати профспілки та вступати до них за власним вибором. Право створювати профспілки та вступати до них також передбачає, що профспілкам має бути дозволено діяти вільно, без надмірних обмежень щодо їх функціонування.

У Європейській конвенції з прав людини, право на об'єднання в професійні спілки розглядається як особливий вид права на свободу об'єднання. Відповідно до практики ЄСПЛ, профспілки не мають спеціального правового статусу, відмінного від інших об'єднань. ЄСПЛ з цього приводу тільки підкреслює, що Європейська конвенція виключно вимагає щоб згідно з національним законодавством профспілки мали можливість, за умов, що не суперечать статті 11 Конвенції, боротися за захист інтересів своїх членів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fisher D.C. Fair World for All: The Meaning of the Declaration of Human Rights. New York: Whittlesey House, 1952. 159 p.
2. Шевчук Т. Свобода об'єднань як одне із фундаментальних прав людини: міжнародно-правові стандарти та їх втілення у національне законодавство України. *Postępowanie cywilizacyjne w turbulentnym świecie: ujęcie wieloaspektowe*, R. Kordonski, R. Romaniuk, D. Mościcka (red.), Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn–Lwów. 2022. С. 40–54.
3. Budeli, M. The protection of workers' right to freedom of association in international and regional human rights systems. *De Jure*. 2009. Vol. 42(1), P. 136–165.
4. Кириченко Ю.В. Право на свободу об'єднання у професійні спілки: відповідність конституційної практики України європейським стандартам. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1(1). С. 70–73.
5. Загальна декларація прав людини 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
8. Statement on freedom of association, including the right to form and join trade unions: Joint statement by the Committee on Economic, Social and Cultural Rights and the Human Rights Committee, 6 December 2019. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g19/337/73/pdf/g1933773.pdf>.
9. International Labour Organization Constitution (1919). URL: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:5625367737130::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO.
10. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125#Text.
11. Слюсар А.М. Міжнародно-правова регламентація права на об'єднання у професійні спілки. *Актуальні проблеми політики : Збірник наукових праць / Керівник авт. кол. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич*. Одеса: Фенікс, 2010. Вип. 39. С. 478–486.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
13. Dorssemont F. The right to form and to join trade unions for the protection of his interests under article 11 ECHR an attempt «to digest» the case law (1975-2009) of the European Court on Human Rights. *European Labour Law Journal*. 2010. Vol. 1(2). P. 185–235.
14. Case of Sindicatul “Păstorul cel Bun” v. Romania: Judgment of the European Court of Human Rights, 9 July 2013 (*Application no. 2330/09*). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122763>.
15. Case of National Union of Belgian Police v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights, 27 October 1975 (*Application no. 4464/70*). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57435>.
16. Case of Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden: Judgment of the European Court of Human Rights, 6 February 1976 (*Application no. 5614/72*). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57527>.